

JEZIK NAŠIH PRIPOVEDNIKOV

V naslednjih vrstah bom analiziral jezik naših pripovednikov, od prvih pomembnih do najnovejših. Govoriti ne mislim o umetnostni uporabi jezika, ampak o jeziku kot gradivu, iz katerega ustvarjajo pisatelji umetnine. Analiza bo pokazala, da se tudi v jeziku kot umetnostnem gradivu kaže pisateljev značaj in njegove umetniške zmožnosti. Pisatelji izbirajo besedni zaklad, rečenice, skladne posebnosti itd. po svojih darovih, kakor jih sili umetniški nagon ali kakor jih vodi umetnostni namen, če se tega po svoji izobrazbi zavedajo. Kakor so pisatelji po svoji naravi bolj čustveno, razumsko ali domišljijsko nadarjeni, tako bodo našle te duševne zmožnosti svoj izraz tudi v jeziku. Odsevajo pa iz jezika še druge pisateljeve lastnosti: njegovo mišljenje, razna nagnjenja itd. Jezik je podoba pisateljeve notranjosti.

1. Jurčič

Umetnostno pripovedno prozo je prehitel časnikarski in poljudnoznanstveni jezik, ki so ga ustvarile Bleiweisove Novice in so uvedle z njim Slovence v tedanji izobraženi svet. V Novice so pisali pisatelji vseh strok in so ustanovili izraze za znanost in politično narodne zadeve. Ta proza se ni razvijala samo iz ljudskega jezika, ampak je bila pod rahlim vplivom tujih znanstvenih strok in političnih časnikov. Nosila je na sebi že tudi znamenja srbskohrvatskega jezika, ker so tako časnikarji kakor znanstveniki jemali srbskohrvatske izraze, največ iz Mažuraničevega besednjaka iz l. 1842, ki je bil med Slovenci zelo razširjen (Bleiweis, Matija Vrtovec, Mihael Verne, Caf, Matija Majer itd.), pozneje pa iz Janežičevih besednjakov iz l. 1850 in 1851, v katera je privzel pod močnim vplivom ilirskega gibanja l. 1848—1850 veliko srbskohrvatskih, čeških in ruskih besed. V času, ko še ni bilo pripovednega jezika, sta bila ta dva že lepo razvita. V takem stanju so našli pismeno prozo prvi pripovedniki. Ti so dobro čutili, da ta jezik ni popolnoma naroden, zato so se zatekli k ljudstvu. Levstik je prinesel v pismeni jezik kmetski govor Velikih Lašč, S. Jenko in Val. Mandelc sta pisala v jeziku kranjske okolice, Erjavec je pisal, kot se govori v ljubljanski okolici. Vendar se pa pripovedna proza ni mogla več povsem dvigniti iz narodne govornice, ampak se je morala nasloniti na že obstoječo časnikarsko prozo.

Erjavec in Jenko sta bila dobra opazovalca in sta ustvarila lepe realistično pisane povesti, Jenko je dejanje v povesti tudi psihologično poglobil. Še več kot ta dva je storil za narodni jezik Levstik. Poleg kmetskih ljudi so jeli po malem opisovati že tudi izobražence, Erjavec: Zamorjeni cvet ter Huzarji na Polici. Tu je začel ustvarjati jezik

izobražencev, ki se loči od kmetskega v tem, da obsega take tujke, ki so med izobraženci navadne, in nekatere slovanske izposojenke, vzete iz tedanjega časnikarskega jezika, ki je že začel na izobražence polagoma vplivati. Erjavec je prvi pisatelj, ki je čutil, da je treba pisati jezik onih ljudi, katere v povesti obdeluje.

Tega načela se nista zavedala Mencinger in dr. Val. Zarnik — pisatelja, ki jima je manjkalo čustvenosti in domišljije in sta povesti snovala iz hladnega razuma. Zarnik je pisal časnikarski Noviški jezik tako v črticah, zajetih iz dunajskega visokošolskega življenja (Originali iz domačega življenja, Novice 1862, v več številkah), kakor v kmetskih povestih (Ura bije, človeka pa ni, Glasnik 1862). Ta povest se godi na kmetih, a obsega izraze, ki so celo za tedanji časnikarski Noviški jezik nenavadni (n. pr. pa dobro zapamti 153, mlada narava nadvlada 151, se je brinila 153, mladež 156 itd.). Jezik se tudi pri Mencingerju dosti ne loči, pa naj bo snov kmetska (Jerica, Bore mladost, Zlato pa sir itd.) ali pa vzeta iz meščanskih in izobraženih vrst (Vetrogončič, Skušnjave in skušnje); toda o Mencingerju bom govoril v posebnem članku.

Jurčič se od vseh teh pisateljev v jeziku loči, ker je bil drugačnega značaja kot oni.

Jenko je, kakor se kaže v svojih povestih (Spomini, Tilka, Jeperški učitelj), mirna, globoko čustvena narava, ki ne išče močnih zunanjih dogodkov, ampak ljubi vsakdanje življenje in ga mikajo tudi duševna dejanja junakov. Dogodke, ki jih opisuje, je sam doživel ali pa od blizu opazoval — vsi so postavljeni v domačo vas. Tako je tudi vsebino jezika, s katerim dogodke spremlja, občutil in zlepa ne zapiše besede, ki bi je sam ne govoril ali bi ne živela med ljudmi, ki jih v povesti opisuje. Jenko gleda na čustveno vrednost jezika, zato ljubi ustaljeno pisavo (oblike, pravopis) in besede, ki žive v ljudstvu ali pa so že desetletja v rabi v knjigi, zato ne mara za nove ali v besednjakih živeče besede, ker zvene prazno. Le v Jeperškem učitelju sta mu ušla dva izraza, ki pričata o njegovem študiju slovanskih jezikov: to znamenje olikanosti je odlikovalo učitelja od Jeperčanov, Glasnik 1858, II. 161; odlikovati se rabi v ruskem pomenu: razločevati se; s čim = shr. čim = sl. ko: bil je že po koncu, s čim je zasvitalo, 176, ta izraz je rabil še na str. 189, 290. Iz besednjaka je vzel le en izraz: po vsi pravici se je dalo pričakovati, da bo kmalu jelo naškrapljati, dobil v Janežiču 1851: naškrápljati = zu regnen anfangen; v Jenkovem domačem kraju izraz ni znan. — Manj ljudski pa je v tvorbi stavkov.

Podoben jezik piše Erjavec; tudi on ljubi to, kar je v jeziku in pisavi utrjeno. V svojih poljudno znanstvenih spisih rad rabi tuje, manj znane in izposojene besede. Ko pa pusti svojo stroko in se zamakne v življenje, mu zapoje kmetski jezik ljubljanske okolice, kjer se gode njegove povesti. Tega jezika tudi po l. 1860 ni spremenil, ko se je preselil v Zagreb (povesti: Zgubljen mož, Hudo brezno, oboje

iz l. 1864). Jezik izobražencev pa piše v povesti *Zamorjeni cvet* 1861 in v onem delu povesti *Huzarji na Polici* (1863), ki se godi na gradu med gospodo in ogrskimi častniki; kar se godi v vasi med kmeti in prostimi vojaki, je pisano v čistem ljudskem jeziku. Jezik izobražencev je označen z nekaterimi tujkami, ki so med njimi navadne (n. pr. rodila se je antipatija v njenem srcu, *Huzarji*, *Glasnik* 1863, 108; je koketirala z lepim lajtnantom 5, indiskret 2 itd.), in z izposojenimi slovanskimi izrazi, ki so prišli po Novicah v njihov govor (n. pr. odlični gostje 38, dragocena obleka 136, divni plamen 176, izbuljene oči 134, ritmajster je prelistal suhoparne vrstice 172; en shr. izraz ni vzet iz tedanjega Noviškega jezika, ampak ga ima iz Zagreba ali iz Janežiča: veternejak 5; v povesti *Zamorjeni cvet* nas samo dva izraza spominjata, da živi v Zagrebu: ljubomorno srce, *Glas* 1861, 54 in: pobratime! 66, zvalnik). Erjavcu je do tega, da nam opiše resnično življenje, zato je tudi jezik tak, kakor se govori med ljudmi, ki jih opisuje; življenje in jezik sta mu ena celota.

Jenko in Erjavec sta v jeziku realista in računata s tem, kar je v njem dano, in nimata z njim drugih namenov kot umetnostne. Drugačen pa je jezik Jurčičev.

O Jurčiču ni mogoče reči, da bi se bil naslonil na dotedanjo pripovedno prozo, ne v umetnostnem, ne v jezikovnem pogledu. Jurčič ni imel tistega čuta za umetnostno uporabo jezika kot Erjavec. Prva leta je pisal z istim jezikom vse povesti, pa naj so bile vzete iz kmetškega življenja ali pa iz meščanskih in graščinskih krogov. Loči pa se tudi jezikovno. Učil se ni pri nobenem izmed svojih prednikov, niti ne pri Levstiku kot pripovedniku, ampak le kot časnikarju in jezikovnem mojstru. Levstik je tudi po l. 1861, ko je začel časnikarski in znanstveni jezik bogatiti s slovanskimi besedami, pisal povesti (do l. 1870) v ravno tako čisti dolenjščini kot prej Krpana, *Potovanje* ali po Andersenu prevedenega *Svinjarja*. Jurčič je izšel iz Levstikove časnikarske (list *Naprej* l. 1863), ne umetnostne proze. Njegovo reformo časnikarskega jezika je prenesel v umetnostni jezik.

Jurčičev jezik se ujema z njegovim značajem in njegovimi umetniškimi zmožnostmi. Po značaju je bil novotarske narave, njegova umetnostna moč pa je v domišljiji in izredni pripovedni sili. On se ne pogloblja v duševni svet svojih ljudi, mikajo ga zunanji dogodki. Domišljija ga žene od mirnega, vsakdanjega življenja k močnim dejanjem, zapletenim dogodkom. Zato tudi potrebuje jezika, ki bi to razgibano življenje ubral. Njemu jezik ni samo zadeva umetnosti, ampak tudi bogastva in zunanje lepote. On ne tehta besed kakor Jenko ali Erjavec, ki jima mora vsaka nova beseda izraziti nov pojem, novo doživetje in spoznanje. V svoji romantični domišljiji gleda na zunanji blesk besed in premalo pazi na njih pomen in vsebino; to ga je zavedlo večkrat k pleonazmom in neumetnostni uporabi jezika, da rabi besede, zlasti izposojene in neknjižne, v takih zvezah, v kakršne po psiholoških zakonih ne spadajo. Jezik mu neredko služi

političnim, narodnovzgojnim namenom,¹ večkrat tudi njegovemu zanimanju za narodopisno znanost. Njega ne mikajo samo umetnostni, ampak tudi jezikovni problemi. Zato je razumljivo, da je imel pogled obrnjen ne le na živ ljudski jezik, ampak vedno tudi na jezik knjige. Iskal je redkih, znamenitih, zlasti narodnih ali pa slovanskih besed po Novicah, Napreju, Glasniku, Slovincu, po Janežičevem in Cigaletozem besednjaku, po l. 1871 pa se je obrnil k srbohrvaščini, ruščini in staroslovenščini in je take besede rabil tudi v povestih. Želja po bogastvu jezika ga je zapeljala, da ga ni tako strogo umetnostno uporabljal kakor pred njim Erjavec, Jenko in Levstik (do l. 1870), ter pozneje Kersnik, Tavčar, Cankar in drugi.

Preiskal sem jezik Jurčičevih povesti in našel vire, iz katerih ga je zajemal. Določiti se dá, kaj ima iz dotedanjšega pismenega jezika, kaj iz domačega in drugih narečij, kaj je našel v pisanih virih in kaj je sam naredil. O njegovem časnikarskem in umetnostnem jeziku po l. 1871 sem pisal v članku O časnikarski slovenščini, Dom in svet 1933, str. 255 sl. in 312 sl.; tam sem tudi rekel, da je Jurčič nagnjenja, iz katerih se je razvila njegova mnogoličnost v jeziku, kazal že v mladosti (str. 263).

Jurčičevo delo je celo življenje veljalo bogatitvi jezika. Kako je skušal to doseči s proučevanjem ljudskega jezika, nam je popisal dr. Iv. Prijatelj v Jurčičevih Zbranih spisih I, str. VII. Kakor Levstik, tako je tudi Jurčič študiral ves jezikovni sestav ljudskega govora, ne samo besedni zaklad kakor Jenko, Erjavec in Mencinger. Le-ti pišejo ljudski besedni zaklad, delajo pa knjižne stavke; Jenko se ravna po pismeni tradiciji, Mencinger pa po šolskih, po starih jezikih posnetih pravilih. Jurčič dela svoje stavke tesno ob kmetovih stavkih in ob njegovem pripovedovanju ustvarja svoj pripovedni jezik. V črtici »Jesenska noč med slovenskimi polharji« sam omenja, kako se je učil jezika: »...ker sem rad zahajal med starikove, koreničaste in nepopačene Slovence, da bi se med njimi in iz njih navdal (tako!) pravega narodnega jezika« (Glas. 1864, 56). In o jeziku povesti Domen piše: »Ko bi imel tako pamet, da bi si bil mogel Oralkovo povest do besede zapomniti, rad bi jo povedal po starčevem jeziku« (r. t. 134).

Tudi najboljši dotedanji pisatelji se mu niso zdeli dovolj ljudski. L. 1866 je v članku »Pomenki o domačih rečeh«, v 2. odstavku: Slovensko lepoznanstvo premalo narodno (Glas. 1866, 64 sl.) rekel: Vidijo se tu in tam lepe moči, ta in uni se nam je prikupil z lepim jezikom, več mladih pisateljev je pokazalo, da imajo veliko darov od Boga, da umejo lepo pripovedovati, da imajo precej humorja in znajo na pravem mestu dobro dovtipnico vplesti; ali pri večini izmed teh jaz ne oporečem besede: premalo narodno so pisali in pišejo. Gospod Levstik

¹ Prim. zglede, kakor: Tam bo mogel določiti smer, pravec ali kraj, od katerega je prišel (str. 53); ima isti pravec, isto smér pred očmi (54); da bi naredil zvod (ali kontrapezo) (57). Kako je Kotarjev Peter pokoro delal, Koledar Dr. sv. Moh. 1880.

je bil menda prvi, ki je te slabosti omenil zastran jezika in zastran pisanja sploh, ko je že pred več leti kazal mladim pisateljem edino pravo pot: od naroda se učite (podč. Jurč.). Ne vem, da bi bilo precej tačas kaj izdalo; ali prav v poslednjem času se vendar naletí včasí kaka črta (tu misli na svoje povesti, op. pis.), ktera priča, da one besede niso bile zastonj, in da so jeli nekteri spoznovati, kako je treba najprvo narod poznati, predno se da njemu po volji in čudi pisati... Vselej boš prav hodil, ako boš ostro opazoval svoj narod, ako boš nabiral obraze in uzore iz naroda, ako boš svoje mišljenje z narodnim strnil, resnobne in smešne strani narodove začutivši, idealno je obrisal po primeri tiste poezije, ktero boš iz narodnega pesništva in ostankov zgodovinske tradicije spoznal, sam svoje umotvore stvaril itd. (66)... Zato pa jaz menim, da se pravi narodni pisatelji... ne godé za zeleno mizo samó, med knjigami in ukom. Začetek naj nam bode živ učitelj, narod« (67).

Poslušal je, kako govori oče, kako mati, sosedje, znanci in drugi ljudje, ki jih je srečaval po okolici. Izpričati se dá, da je nekatere izraze slišal od svojega očeta, ki je bil doma na Jablanici pri Kostanjevici (v Domnu, Glas. 1864, 268 piše: berač z mavho počénča; izraz ni znan v Jurčičevem kraju, govori se na Jablanici: počénča = potrese, strese malho).

Posebno močen je ljudski jezik v prvih povestih; ostal je glavna sestavina njegovega jezika tudi v njegovi poznejši prozi, tako časnikarski kakor umetnostni po l. 1871, ko se je začel jezikovno v drugo smer razvijati. Spreminjala pa se je oblika ljudskega jezika. V prvih povestih je ohranil ljudsko obliko in pisal mnogo provincializmov, ki so umljivi samo rojakom, pozneje pa se je vedno bolj bližal knjižni skladnji in splošnemu besednemu zakladu. Kakor se je snovno odmikal ljudstvu, tako se odmika tudi v obliki jezika; jezik je vedno bolj abstrakten in poduhovljen. Ljudskega jezika ni nikoli prenehal študirati. Z leti je prišel v dotiko tudi z drugimi narečji. Ko se je l. 1869 preselil v Maribor, kjer je bival s presledki (1868—70, 1871—72) dalj časa, je imel priliko poslušati vzhodnoštajerska narečja, odkoder je vzel več izrazov, ki jih je pozneje porabljal in polagal celo dolenskim kmetom na jezik, n. pr. tako ti piha (= konj) kakti blisk (govori hlapec, Doktor Zober, 1876, 4; Levec in Prijatelj sta popravila: kakor); mi peš za njim pridemo, konči nij daleč (Mej dvema stoloma 1876, 7; tu je Levec vzhodnoštaj. izraz pridržal, dasi nerojakom ni razumljiv, tudi Pleteršnik ga ne navaja v tem pomenu (= saj), ampak v pomenu: vsaj). »Ka (= da) brati ne znaš, čemu bi se sramoval,« govori dolenski kmet, 10. »Kaj so te pa naučili učena gospoda, ka je toli in toliko denarja treba bilo?« (28; Levec izraza ni razumel in je besedilo pokvaril: kaj (!) je toliko denarja treba bilo). V Sl. Narodu je pisal še več štaj. oblik, n. pr. končem = konči. Za povest o Lepi Vidi si je preskrbel nekaj kraških posebnosti, s katerimi je označil

ondotni govor: kakó si mi odsvetávala (govori Basnigoj, Zvon 1877, 36); je pasel svojo brav, 2, itd.

Ni pa ves besedni zaklad Jurčičevih povesti vzet iz dolenskega narečja, kakor piše dr. Iv. Prijatelj (Jos. Jurčiča Zbrani spisi, I. zv., str. VIII): »Kar se tiče jezika, se mora reči, da temelji ves Jurčičev besedni zaklad, vsa njegova frazeologija in zlasti vsa skladnja na dolenskem, od Levstika tako priporočanem narečju. Neologizmov skoraj ni najti v njegovih prvih spisih, več takozvanih provincializmov«. Jurčičevih neologizmov je res malo, naredil je le nekaj sestavljenk (n. pr. je dostavljala vsakovrstne pravljice in čudozgode, Sl. vila 1865, 55; izraz je naredil po Janežiču čudna zgodba s. v. Abenteuer, ki ga je prepisal iz hrvat. Mažuraničevega besednjaka iz l. 1842: čudna zgodba; dobrovedo pozabljevši novejšo navado, r. t. 93, naredil po nem. wohlwissend; matoro — stari ded, 42; urnojezične sosede, Kol. dr. sv. Moh. 1864, 48; sivostari očetje, Juri Kozjak 1864, 91; v zrelejših letih se je takih tvorbo ogibal). Ima pa mnogo provincializmov, še več pa vsakovrstnih drugih besed.

Že v svojih prvih povestih se ni zadovoljeval s samim ljudskim jezikom in s književnim jezikom dotedanje slov. povesti, ampak je rad segal po redkih, v pripovednem jeziku nerabljenih izrazih, ki jih je nabiral po časopisih in besednjakih in jih vpletal ne le v opis ljudi in krajev, ampak tudi v jezik svojih kmetov. Mogoče bi bilo, da so na njegovo mišljenje o jeziku vplivale tudi besede Gregorija Kreka v Glasniku 1863, 59, kjer v članku »Kos kritike« glede bogastva jezika pravi, »da več pomenov za eno besedo jezik bogati, gibčen in bogat jezik pa je znamenje gibčnega in duševno bogato obdarovanega naroda. Po jeziku sodimo manjšo ali večjo izobraženost narodov. Bogat jezik je ogledalo bogatega dušnega stanja in izobraženosti (kulture) narodove, reven pa živa podoba siromašnega, zanemarjenega duševnega življenja« (podč. Gr. Krek). Če ni bil že sam nagnjen h kopičenju izrazov, ki jih najdemo tudi v njegovih povestih, so ga mogle take besede zapeljati h krivemu umevanju jezičnega bogastva.

Že v mladih letih je kazal veselje tudi do jezikovnih redkosti. Kakor je iskal med ljudmi originalov, tako je rad videl tudi v jeziku originalne izraze in jezikovne posebnosti. Ko je iskal po Janežiču in Cigaletu izrazov, ki jih je v povestih potreboval, od začetka morda ni vedel, da so besede, ki jih izpisuje iz njih, večinoma slovanske izposojenke. Dokazuje pa njegovo izbiranje vsaj to, da je ljubil nenavadne izraze. Če je imel Janežič ali Cigale za kak pojem po dva izraza, domačega in izposojenega, je vzel navadno poslednjega. Gotovo pa je, da se je kmalu zavedel, da piše veliko slovanskih izposojenk; že v Slov. vili 1865 rabi take izposojenke, ki jih ni dobil v Novicah ali v navedenih besednjakih. V začetku l. 1866 že zavestno piše o njih v imenovanem članku v Glasniku, kjer svari pred njimi, toda govori tako, da jih svareč priporoča. Ko govori o prevodih iz tujih slovstev,

pravi, da so slabi zaradi preobilih tujk. »...da bi si dali (pisatelji) učen obraz, nakopičijo veliko nepotrebnih besed iz drugih narečij, in s tem ne dosežejo družega kakor to, da če kak novinec naleti na tako nepotrebno tujko, da se mu po njej vse pisanje priskuti in vrže knjigo proč. Sploh bi jaz hotel vsem lepoznavskim pisateljem živo nasvetovati, naj se varujejo preveč štuliti izraze iz družih slovanskih in neslovanskih jezikov v slovenščino, vzlasti tam, kjer imamo mi Slovenci svojo staro, dobro besedo, kajti vsak se pri mladih ali nemikanih starših bralcih lahko prepriča, kako to več škoduje ko koristi. Skušajmo biti tudi v pisavi narodni, mislimo vselej: kako bi tû narod govoril, in le tam, kjer smo izrek izgubili, nameščujmo ga z drugim. Res je sicer, da narod v zvezi s celoto tudi neznano (str. 65) besedo hitreje pogodi, kakor bi si mislil; ali če je več tacih neznank zaporedoma, zmešajo mu misel in mu še tisto veselje vzemó, kar ga ima do reči (66).

Če bi hoteli izpisati iz Jurčičevih povesti vse izraze, ki jih ima iz dotedanjih časopisov, iz Janežičevega in Cigaletovega besednjaka in drugod, bi nastala lepa besedna zbirka, ki bi nam pa ne dala prave podobe o njegovem jeziku. Pravilno podobo bi imel le oni, ki bi vse te izraze iskal z njegovimi povestmi v roki, gledal življenje njegovih junakov, poslušal njih besede in bi ob tem videl, da se ti izrazi v primeri s celoto zgube.

Željo po jezikovnem bogastvu razodeva tudi ono razmerje, ki ga je imel do Levstika. Jezik Napreja iz l. 1863 mu je bil evangelij; iz njega je sprejel oblike, besede in, kar je glavno, jezikovnega duha. Nihče ni šel za Levstikom, Novice niso sprejele nobene nove oblike ali besede, ne urednik ne dopisniki, edino nek dopisnik iz Celovca (1863, 29—30) je rabil nekaj Levstikovih besed: nasvêt (= predlog) ni dobil podpore, torej ni zmožel. Posnemal ga tudi ni noben pisatelj, ne Mencinger ne Erjavec. Jezik Napreja je ostal zaradi prehude novotarije osamljen, edino Jurčič se ga je oklenil. Že v prvih povestih beremo Levstikove oblike (vzlasti, vojaci, oblaci, Spomini na deda 1863; hudodejec, hudodejka, brezi skerbi, J. Kozjak 1864, 14, tej groznej družčini, končnica -je: ciganje, vaščanje, konečni) in besede: krut, dovtipen, dovtipnica, številiti (redno v Napreju), odobravati, nastopek itd.

Do Levstika je imel spoštovanje vse življenje in če ni nihče sprejemal njegovih novotarij, Jurčič jih je; tako je tudi še pozneje vplival nanj, zlasti po l. 1876, ko mu je predelal Tugomera in je njegove nove oblike pisal tudi v povestih, Doktor Zober, Mej dvema stoloma. Sprejel je vse, kar mu je pokazal kot slovensko, jezikovno pravilno, duhu časa in slovanski vzajemnosti primerno.

Levstikove oblike so mu veljale več kot živ dolenjski jezik. L. 1860 je Levstik v Glasniku, II, 45 priporočal notranjske glagolske oblike na -evati: hodévati, videvati, koševati, imevati; Jurčič jih je pisal

že v prvih povestih: hojéval, Kozjak 87,¹ ivje se je tajévalo, Domen 171 itd. Dalje je priporočal obliko zabiti (= pozabiti), ki jo je slišal na Krasu, na Pivki in Jurčič jo je položil celo na jezik dolenjskemu kmetu, dasi med Dolenjci ni znana: »Pa tega tudi nikar ne zabi, da boš povedal«, Domen 201.

Našteti hočem nekaj izrazov, o katerih bi na videz sodili, da jih ima Jurčič iz svojega domačega kraja; a tam niso znani, nabral jih je po časnikih in besednjakih.

Iz časnikov ima: Mlaji so razkačeni djali: »Nocoj to noč gremo doli ob Krki, premlatimo Žuženberčane do živca«, Spomini na deda, Nov. 1863, 257; ne pride do živca, Domen 169; ima še kaj živca za nohtmi, Glas. 1866, 87. Rečenico je dobil ali v Glasniku ali v Novicah; Glas. 1858, II, 69 ima med »drobtinami slovničnimi«: Čutnica je skovana za narodno živo besedo »živec« (-vca). Beli Kr[anjec]. Prišel mu je do živca = do živega. Iz Glasnika so posnele Novice 1859, 99: živec, živca (nervus), med Belimi Krajnci doma. Prišel mu je do živca = do živega. — Grajsko poslopje je bilo v dva gorna (stropja), Deseti brat 1866, 21; izraz je dobil v Slovencu 1865, 56: »hiša na dva gorna«, Celovška okolica; izraz stropje ima iz Janežiča 1850, Cigale ga nima.

Veliko več izrazov je vzel iz besednjakov. Izpričati se dá, da je rabil Janežičev nem.-sl. del 1850 in sl.-nem. del 1851 ter Cigaleta. Naj navedem nekaj primerov: sneg pada v debelih plahiticah, Domen 235, rečenico je dobil v Cigaletu s. v. Schneeflocke snežena plahtica; na Muljavi in v okolici beseda ni znana, Pleteršnik navaja to mesto iz Jurčiča; — staro Meto so djali na skolke 236, dobil v Cig. s. v. Bahre: die Leiche liegt auf der Bahre merlič leži na skolkah; izraz rabi zaradi bogatega opisa, na isti strani rabi še dva izraza: merlič ne sme sam ležati na mertvaškem odru ter v dialogu: »še matere ne bo videl na parah«; — besede siloma izgolčene 140, besedo je našel v Cigaletu s. v. Sprechen: in St[eiermark]. golčati, golčim ausgesprochen; glagola ni znal spregati in je naredil napačen deležnik: izgolčen, ki ga imajo pa še vse današnje izdaje! — kralj Matjaž bo prišel z vojno, Sl. vila 1865, 42; besedo vzel iz Janežiča 1850 s. v. Heer: »vojska, vojna« (Cig. drugega izraza nima); mesto dokazuje, da je Jurčič rad segal po nenavadnih izrazih; — pa sem tvoje lepo in gladko postavljene besede z okornejšimi slovi nadomestil 112, iz Jan. 1850 s. v. Wort: reč, slovo, beseda; — star menih je govoril množici, kako lahko postane človek, slika in prilika božja po duši — podoben pekenskemu duhu, Grad Rojinje, Večern. 1866, 54; dobil pri Jan. s. v. Ebenbild: das wahre Ebenbild des Vaters slika in prilika očetova, Jan. je prepisal rečenico iz Mažuranića 1842: Ebenbild: das wahre Ebenbild des Vaters slika i prilika njegova (otca); Cig. besede nima; — pismo je bilo narejeno, Francelj s Krivčevo hčerjo oklican in zdaj je bilo pirovanje Des. brat 109; enako: Grad Rojinje 59, dvakrat,

¹ Vse navajam po prvotiskih.

iz Cig. s. v. Hochzeit; godci in mala nebesa — to sta dva razumka, ki ju ne morej vselej ločiti 109, iz Cig. s. v. Begriff, Jan. besede nima.

Od kraja, zlasti pri Jurju Kozjaku, je moral pogosto v besednjak pogledati, ker mu je manjkalo slov. izrazov; iskal pa je v njih tudi redkih, nenavadnih besed, ki pa so bile večinoma slovanske izposojenke. V Kozjaku ima: sinovec 31, 43, proti koncu povesti rabi bratanec 103; ni se spomnil slov. izraza za nem. Neffe in je moral pogledati v Cigaleta, kjer je našel sinovec (izraz je shr.) in bratanec, izraza stričnik ni notri; v poznejših povestih je slovanske izraze opustil in pisal stričnik stričnica, Des. brat 206; — čarobnija 37, 57, dobil pri Jan. s. v. Zauberei, Cigale nima tega izraza; čarobnica je pisal v več začetnih povestih: Domen 207, kjer jo položi celo na jezik beraču Urhu s Kostela: »To pa to, pravim jaz, tebi pa grem na Klek, kjer stanuje hudir in čarobnica pleše na metli.« Janežič je prepisal izraz v tej obliki iz Mažuranića s. v. Zauberer, čarobnik, čarobnica; — pod tujim odelom 52, našel pri Jan. ali Cig.; poleg domače besede krdelo (Vitovec vodi krdelo 15, krdelce hlapcev 22, od krdela zadaj ostane 52, Ahmed paše krdelo 64 itd.) rabi shr. četo, ki jo je našel pri Jan. ali Cig. in je bila v našem pism. jeziku dotlej še neznan: Vitovčeve čete 22, v razbojnih četah 5; — brat odšel v vojno 6, 20; našel v Jan. ali Cig.; besedo je uvajal Levstik šele l. 1870/1871 ob nem.-franc. vojski, doslej in potem še desetletja se je rabila domača beseda vojska; — iz besednjakov je dobil še: kervolok 86, okrutno 87, naj se otroci odgojujejo 50, hudobovati se (Slomškova beseda): gospod se je hudoboval nad njimi 12; nekaj izposojenk je dobil pač v Noviškem jeziku: vojniki 16, 32, sposoben 17, dragocenost 85, 102, itd.

Besednjak je imel odprt tudi še ob poznejših povestih: Jesenska noč med slov. polharji: opustošen 57, divnost 56, tuga 121; Tihotapec: odvažen 4, iz Jan. s. v. Entschlossen, Jan. ima iz Mažuranića; nenaden 8, iz Jan., on ima iz Mažuranića; to je učinilo, da je pozabil zabave 36, Jan. s. v. Bewirken; razjarjen 103, iz Cig. s. v. Wuth, Jan. nima; Slov. vila 1865: jo krene po naznačenem potu 6, iz Jan. 1851: naznačiti andeuten, bezeichnen; tako s premislikom ni šel še nobeden v svojo propast 7, Jan. 1850 s. v. Ruin Cig. nima; vlastita moč v jeziku 11, iz Jan. s. v. eigenthümlich; brineč se za mraz 13, Jan. s. v. kümmern, je šel v ljubljansko mesto, kjer še zdaj životari (20, besede je položil kmetu na jezik, Cig. s. v. vegetiren, Jan. nima; mladež 24, Cig.; on ima predsode 31, Jan. s. v. Vorurtheil; moj razsod 95, Cig. ima s. v. Urtheil: razsod, razsodek. Jurčič je vzel manj navadno besedo; Klosterski žolnir: državni verski zalog 2, iz Cig. s. v. Religionsfond verski zalog, Jan. nima; ognjevitosti 52, Jan. ali Cig., domača oblika, ki se je tudi še dolgo potem rabila, je: ognjen; Hči mestnega sodnika: potrjujejo to in ono privilegijo, več tacih sloboščin, 242; to je ena naših privilegij 356: iz Cig. s. v. Privilegium russ. privilegija, sloboščina, Jan. nima; po postavi in zastavni vzrasti soditi 247, iz Jan. s. v. Wuchs uzrast, kar je prepisal iz Mažuranića s. v. Wuchs uzrast,

domača oblika je zrast, prim. Danjkova slovnica 107 zrast vollendeter Wachsthum, kot vzhšt. besedo ima tudi Plet.; v Des. bratu je rabil tudi domačo obliko, ki jo je lahko našel pri Jan. Wuchs, ki ima oboje: zrast, uzrast; Des. brat: cela zrast jej je dajala lepoto 24, 149. Des. brat 1866: razsip stanovanja nekdanjih gospodov na Slemenicah 21, iz Jan., Cig. Ruine; vpotrebljevati 39, Jan. anwenden vpotrebiti, vpotrebljenje; z njim njega upropastiti 64, Jan., Cig., za Grunde richten, itd.

Z besednjakom v roki je pisal tudi še poznejše povesti, toda v listu, kakor je Dom in svet, ne kaže navajati nadaljnje zglede. Za nekatere izposojenke si lahko mislimo, da jih je dobil v Novicah, kjer so bile že tudi v navadi: čudom se je čudila, Klošt. žolnir 6; borivec, gospica, malenkost, mladež, povestnica, prislovica, večšč; zahtevati, zahteva, Slov. vila 58, 39; zvrha (= svrha) Sl. vila 103, enako Grad Rojinje 31: dosegla sta zverho svojih naklepov. Po l. 1871. je začel rabiti tudi časnikarske tujke, večkrat celo v kmetskih povestih.

Glede izposojenk in nenavadnih besed Jurčičev jezik ne zaostaja za časnikarskim Noviškim jezikom.

Iz pisateljev ni jemal besed in rečenic, ampak le tu in tam kako obliko, n. pr. čaravnica Kozjak 3, 27; Koled. dr. sv. Moh. 1864, 37; obliko ima iz Mencingerja: Zlato pa sir, Glas. 1860, II, 4, 35, 36, 66, itd. Iz Erjavca ima: prišed (= prišedši), Grad Rojinje 1866, 3, 57, dobil pri Erjavcu, Hudo brezno 1864, 5: prišed do gozda. Iz pisateljev ima tudi romanske neodvisne konstrukcije, ki so jih rabili, dasi bolj redko, vsi pisatelji razen Erjavca in Levstika: V zadnjem kotu je ležala Domnova mati na mertvaškem odru, suhe, koščene, z molekom opletene roke na persih, ustnice sklenjene, lice blede, telo brez duše, Domen 262. Marsikaka ženica je, blagoslov v sercu in na jeziku, iz za ogla gledala za vojakoma, Grad Rojinje 9. Take stavke dela Mandelc, Jenko in Mencinger. Mandelc: Ko vun stopi, sedi v veži berač v razcapani obleki, bisago čez kolena, in prebira kosce kruha, Glas. 1858, 5, Jenko: Treslo me je, če sem se ozerl na ležečega, ki je, oči zaperte, roke na persih sklenjene, tako enakomerno dihal, r. t. 103.

V zvezi z njegovim pojmovanjem jezika so tudi pleonazmi, ki jih tu pa tam najdemo v njegovih povestih. Včasih nima sluha za izrazno vrednost besed in kopiči istopomenske besede, n. pr. Grad Rojinje: In kedar bom slišal, da si si prisvojil kreposten in možat značaj, potem imaš pri meni še vedno pribežališče in zavetje 9; značaj izraža isto kot domača metafora možatost, zavetje je isto kot pribežališče. Des. brat: da ne bi tudi dobre lastnosti, čednosti in kreposti prehajale od enega človeka na družega 148; čednost je kranjska, krepost štajerska beseda za isti pojem. Želé si včasi perotnice in krila, da bi kakor Dedal leteli po zraku 164; perotnica = krilo pri ptiču. Dokt. Zober, 97: Kako se slučaj in naključje veže meni na uslugo (slučaj = naključje).